

Noorden. Hoofdstuk 5 gewaagt niet ten onrechte van ‘deze fantastische zeepbel’ (87). Ook hoofdstuk 6, dat handelt over verplaatsing van Rijksdiensten naar Groningen, is niet bepaald een ‘success story’, al acht ik het wat overdreven wanneer Van Meurs in verband daarmee gewaagt van een ‘klucht’ (107).

Wie na lezing van dit hoofdstuk het boek terzijde wil leggen omdat hij een depressie wil vermijden, raad ik aan zulks niet te doen. Het zevende hoofdstuk, over de universiteit, stemt tot optimisme, zeker als men het leest als een relaas betreffende één episode uit een ontwikkeling die in 1614 begon. Ook de Groningse Alma Mater heeft haar deel gekregen van de recente drastische bezuinigingen, maar geen zinnig mens zou nu nog zoals in de jaren 1870 opteren voor opheffing en het lijkt mij niet toevallig dat zij – bij mijn weten als enige – zich is blijven tooien met de naam ‘Rijksuniversiteit’.

In de korte slotbeschouwing wordt nog eens ingegaan op de beeldvorming omtrent Groningen en stelt Van Meurs waarschijnlijk niet ten onrechte: ‘Tot aan de jaren negentig overheerste de klaagcultuur, maar ruwweg samenvallend met de komst van Commissaris van de Koningin Hans Alders werd overgeschakeld naar een cultuur van kracht en geloof in eigen kunnen’ (169).

Ik vind dat deze auteur uitstekend werk geleverd heeft, waarin hij zich een bekwaam geschiedschrijver toont die een wijs gebruik maakt van zijn ruime ambtelijke ervaring. Wanneer ik mij één licht-kritische opmerking mag veroorloven dan is het deze dat ik graag een verwijzing had gezien naar het dagboek van de typische ‘randstedeling’ Ernst Heldring waar deze verslag doet van een reis door het Groningerland in de jaren 1930.

Philip Bosscher

Lefèvre, P., Lefèvre, J.-N., *Les militaires belges et le Rwanda 1916-2006* (Brussel: Editions Racine, 2006, 239 blz., €24,95, ISBN 2 87386 489 3).

België heeft nooit erg veel belangstelling voor Afrika gehad. Het land verwierf met Kongo in 1885 hoe dan ook pas laat koloniale bezittingen van enige betekenis. Erg populair zou dit persoonlijke project van koning Leopold II nooit worden in België. Dit gebrek aan interesse verklaart mede waarom België tijdens de dekolonisatieperiode nauwelijks een assertieve koloniale reflex vertoonde, in tegenstelling tot Nederland tegenover het dreigende verlies van Indonesië en Nieuw-Guinea.

Een bijzondere positie in de Belgische betrokkenheid bij Afrika namen Rwanda en Urundi in. België bestuurde deze koninkrijkjes vanaf 1923 als mandaatgebied voor de Volkenbond, na de Tweede Wereldoorlog als VN-trusteeship. Als zoveel westerse mogendheden was België slecht voorbereid op de onvermijdelijke onafhankelijkheid van de Afrikaanse gebieden. Rwanda was geen uitzondering. De etnisch-nationalistische explosie die rond 1960 in Rwanda losbarstte, kwam voor de Belgen grotendeels onverwacht.

Tot het einde van de jaren vijftig leunde het Belgische bestuur zwaar op de Tutsi-minderheid. Bloedige botsingen tussen de Tutsi's en de Hutu-meerderheid deden Brussel paniekerig reageren. De Belgische resident in Rwanda, de omstreden kolonel Guy Logiest, nam en kreeg de ruimte om de koers van het trusteeship en de start van de nieuwe Rwandese staat te bepalen. Logiest, een typische koloniale *law-and-order* militair, steunde ten volle een Hutu-machtsgreep. Grote groepen Tutsi's vluchtten over de grens. Logiests collega's in Rwanda reageerden met irritatie en afgrijzen op diens eigenzinnige gedrag. Brussel bezag dit alles van een afstandje, accepteerde de Hutu-machtsgreep, verstrekke na 1962 ontwikkelingshulp en presenteerde Rwanda – allesbehalve terecht – als een modelvoorbeeld van dekolonisatie.

In *Les militaires belges et le Rwanda 1916-2006* schetsen de Belgische historici Patrick en Jean-Noël Lefèvre de rol van militairen als Logiest in het Belgische bestuur tot 1962 en vervolgens de militaire betrokkenheid bij het onafhankelijke Rwanda. Na de onafhankelijkheid zou België nog enkele malen militairen sturen. Vooral in 1990 (onder meer om Belgische *expatriés* en andere Europeanen te beschermen) en in 1993-1994 als deel van de vredeshandhavende *United Nations Assistance Mission for Rwanda* (UNAMIR). Bij lezing van deze studie valt opnieuw direct op hoe weinig ambtenaren en militairen westerse mogendheden als België eigenlijk uitzonden om hun koloniën en mandaatgebieden te besturen. In Rwanda bestond de totale Belgische militaire aanwezigheid meest uit enkele tientallen officieren en manschappen. Alleen al uit kostenoverwegingen vertrouwde Brussel op inheemse troepen. De totale legermacht in Rwanda omvatte trouwens nooit meer dan enkele honderden soldaten, die steeds behoorlijk loyaal bleken. Het officierskader was volledig Europees van afkomst.

Beide auteurs oordelen redelijk positief over de kwaliteit van de Belgische militairen en hun inheemse soldaten. Deze deden wat mogelijk was bij ordeverstoringen en konden soms ernstiger bloedvergieten voorkomen. De beschrijving van de cruciale overgangperiode 1958-1962 is het meest overtuigende deel van het boek. De navolgende hoofdstukken echter ontberen een duidelijke focus of een vergelijkbare inhoudelijke kwaliteit. Het politieke kader wordt niet altijd even helder neergezet. Dit hoeft overigens bij een boek met een thematiek als *Les militaires belges et le Rwanda* geen overwegend bezwaar te zijn. Wat wél opvalt is het vrijwel ontbreken van het gezichtspunt en de ervaringen van de Belgische militairen zelf, sleutelfiguren als kolonel Logiest uitgezonderd. Het *human interest* aspect is goeddeels afwezig. Slechts bij zeer hoge uitzondering komen Belgische manschappen aan het woord.

Deze lacune valt des te meer op omdat het betoog over de periode na 1962 tegelijk veel uitwijdingen bevat die strikt inhoudelijk onnodig zijn of aanzienlijk ingekort hadden kunnen worden. Zo trekken de auteurs drie pagina's uit om te beredeneren welke daders mogelijk verantwoordelijk zijn geweest voor het neerhalen van het vliegtuig van Hutu-president Habyarimana in april 1994. Dit incident vormde het startsein voor de genocide op honderdduizenden Tutsi's en gematigde Hutu's. Belgische UNAMIR-militairen hadden echter zeer waarschijnlijk met het neerschieten van Habyarimana's presidentiële toestel niets te maken. Hoe dan ook is de analyse van de rol van het Belgische

UNAMIR-contingent voorafgaand aan (en tijdens het begin van) de genocide erg zakelijk. Een aantal interessante en gevoelige invalshoeken ontbreekt juist. Over de relatie tussen het Belgische VN-contingent en de lokale bevolking valt bijvoorbeeld het nodige te zeggen. Deze relatie was allesbehalve vlekkeloos. Vooral de eerste rotatie Belgische militairen maakte zich nogal eens schuldig aan wangedrag, prostitutie en een anti-Tutsi houding. De commandant van UNAMIR, generaal Roméo Dallaire, dreigde op een bepaald moment zelfs de Belgen naar huis te zullen sturen.

Eind 1997 presenteerde een Belgische senaatscommissie, waarvan onder andere de latere premier Guy Verhofstadt deel uitmaakte, een uitgebreid rapport over de Belgische betrokkenheid bij UNAMIR en de Rwandese genocide. Ronduit bevreemdend is de wijze waarop dit belangrijke rapport in *Les militaires belges* wordt afgedaan. De beide auteurs citeren dertien pagina's lang letterlijk uit het senaatsrapport, zonder enige eigen analyse van betekenis toe te voegen. Ze volstaan met enkele korte zinnestukjes om de citaten te verbinden. Dit bevestigt het beeld dat het sterkste deel van *Les militaires belges et le Rwanda 1916-2006* de jaren 1959-1962 omvat. Dit deel is hoe dan ook aanzienlijk beter geannoteerd. De bibliografie is uitstekend, de illustraties zijn goedgekozen. Helaas ontbreekt een zaken- of personenindex.

Christ Klep

Reijden, J. van der, *Van Leids laken tot Gooise matras* (Soesterberg: Aspekt, 2006, 443 blz., ISBN 90 5911 383 7).

Joop van der Reijden (1927-2006) mocht de publicatie van zijn memoires zelf niet meer meemaken. Op de dag van zijn begrafenis in februari 2006 was de drukproef van deel 1 klaar. Deel 2 en 3 (over zijn nevenfuncties en zijn burgemeesterschap in het Zuid-Hollandse Valkenburg) moesten nog geschreven worden. Daar zullen we dus nooit meer kennis van kunnen nemen. We moeten het doen met deel 1, dat een chronologisch overzicht geeft van zijn belangrijkste activiteiten. En dat is nogal wat, want Van der Reijden was een drukbaasje die tot op 79-jarige leeftijd de ene functie op de andere bleef stapelen.

Ogenschijnlijk is zijn periode als staatssecretaris voor volksgezondheid en sport in het eerste kabinet-Lubbers (1982-1986) zijn meest in het oog springende activiteit, maar wie de memoires leest kan niet anders dan concluderen dat het slechts een intermezzo was in een leven dat verder geheel in het teken stond van besturen en netwerken. Want Van der Reijden was een rasbestuurder, die zich pas echt lekker voelde als hij deals kon sluiten. En dan deed het er eigenlijk niet eens zoveel toe welke deal voor welke organisatie dat was. Want hij was weliswaar van CHU-huize (in 1972 werd hij lid van die partij) maar het christendemocratische gedachtegoed doordeesemde zijn leven niet bepaald. In de memoires maakt hij er dan ook geen woord aan vuil en wie een christelijke ideologie achter zijn prestaties zoekt, komt zeer bedrogen uit.

Tot aan 1982 was hij vooral actief in werkgeverskringen, eerst bij ziekenfondsen, het bedrijfschap voor vee en de groothandel en later als directeur bij het VNO, waar zijn partijgenoot Chris van Veen de scepter zwaaide. Na zijn staatssecretariaat, waaraan een einde kwam toen in het kwartetten met bloedgroepen binnen het CDA geen plaats meer was voor nog een CHU-er in het tweede kabinet-Lubbers, zou de omroep zijn voornaamste werkterrein worden. Eerst als voorzitter van de NOS, maar als moment suprême toch als voorzitter van de omroepvereniging Veronica tussen 1990 en 2001. Dat was opmerkelijk want Veronica belichaamde toch alles dat in strijd leek met de christendemocratie: wild, liberaal, vrijmoedig, seksueel, antiautoritair, commercieel. Bovendien was het commerciële avontuur dat Veronica in 1989 via RTL was begonnen hevig omstreden in de publieke omroep. En was Van der Reijden daar niet de hoogste baas van? Veronica zou zelfs zendtijd worden ontnomen wegens handelen in strijd met de Mediawet en voorzitter Wouter Bordewijk moest daarom aftreden.

Maar juist de NOS-voorzitter uit de CHU-bloedgroep als zijn opvolger, dat was toch zeer curieus? Van der Reijden doet alles voor geld, werd toen veel gezegd. En wie nu in zijn boek leest welke bedragen in omroepland omgaan, is geneigd daar een argument te zien. Maar het is ontegenzeggelijk dat geld alleen ook niet de drijvende kracht in het leven van Van der Reijden was. Hij aanvaardde Veronica omdat die club meer dan bereid was zijn pensioengaten te vullen, maar toen hij vijf jaar later eenmaal de pensioengerechtigde leeftijd bereikte was wel het laatste waar hij aan moest denken daadwerkelijk met pensioen te gaan. Nee, geld was een zekere maat van succes in een loopbaan, maar de echte motor was de uitdaging om op de meest onmogelijke plekken en in de meest moeilijke omstandigheden deals te sluiten, dingen aan de gang te krijgen, zaken te veranderen, drastische maar noodzakelijke maatregelen te nemen en ondernemende mensen te motiveren.

En dat kon desnoods – of beter: juist – bij Veronica in 1990 heel goed. Een vrijgevochten rebellenclub in crisis weer opbouwen en aanzien geven, dat was de taak die Van der Reijden zich stelde. En met kracht uitvoerde, zoals we in een meeslepend en gedetailleerd relaas van meer dan 200 pagina's (de helft van zijn memoires) kunnen lezen. Waar zijn hoofdstukken over zijn politieke loopbaan nog wel eens blijven steken op gemeenplaatsen en een behoefte om vooral niemand te vergeten (tot aan zijn secretaresses aan toe), zo zijn de stukken over de omroep met de meeste gedrevenheid geschreven. Alsof Van der Reijden op 60-jarige leeftijd pas echt begon met leven. Of misschien beter: opnieuw begon. Zijn vrouw overleed immers in dezelfde periode en de bestuurlijke stroop in de slangenkuil van de publieke omroep beviel Van der Reijden allerminst.

Hij besloot daarom misschien op de meest radicale en minst voor de hand liggende wijze het roer om te gooien. Vervolgens beleefde hij misschien wel de mooiste tijd uit zijn leven, de morele bezwaren van anderen voor lief nemend. Want bij Veronica gebeurde altijd wel iets en aan geld was ook nooit gebrek. De ene opzienbare deal volgde op de andere, sommige van dubieus karakter, andere van fundamentele betekenis voor de lange termijn. Het in 1994 binnen een maand inwisselen van de ene opzienbare strategische alliantie (VARA,